

TDE 10 DERS KİTABININ SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

İbrahim BOZ*

Öz

Kültürel değerler hem dünya mirası açısından hem de bir ulusun varlığının önemli unsurlarından olduğu için bu değerleri korumak amacıyla bazı arayışlar içine girilmiştir. UNESCO tarafından 2003 yılında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi, dünya milletlerine kültürel mirasını korumada yardımcı olmak üzere imzalanmıştır. Bu sözleşme, yaşayan kültürel miras unsurlarına ve kültürün sürdürülebilirliğine odaklanmıştır. Çünkü kültürel unsurlar özellikle teknolojik araçların etkisiyle yeni bağlamlar kazanarak değişir. Somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunması için yaşayarak ve uygulayarak öğrenme yaklaşımlarına öncelik verilmesi gerekir. Örgün eğitim kurumlarında okutulan ders kitapları ise somut olmayan kültürel mirasın yaşatılması, yaygınlaşması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli işlevler üstlenir. UNESCO, milletlerin bazı kültürel unsurlarına yönelik listeler oluşturmaktadır. Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi de bunlardan biridir ve listede otuz unsur yer almaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde bulunan unsurları inceleme konusu olarak belirlenmiştir. Bu bakımdan Türk Dili ve Edebiyatı 10 Ders Kitabı, somut olmayan kültürel miras unsurları bakımından incelenmiş; ders kitabında Dede Korkut-Korkut ata mirası: kültürü, efsaneleri ve müziği, Türk kahvesi ve geleneği, âşıklık geleneği, Karagöz, meddahlık geleneğini içeren beş unsur tespit edilmiştir. Bu unsurların ders kitabında nasıl ve ne ölçüde yer aldığı, bunların işlenişinde eksik yönlerin neler olduğu, doğru, ilgi çekici ve merak uyandırıcı bir şekilde işlenmesi için neler yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. SOKÜM unsurları incelenirken nitel inceleme yöntemlerinden biri olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi tercih edilmiş ve konuyla ilgili temalar belirlenerek bu temalarla ilgili somut olmayan kültürel miras unsurları bağlamında yorum tahlillerde bulunulmuştur. Verilerin güvenilirliğini sağlamak için iki akademisyene bu veriler gönderilmiş, bunların güvenilirliği teyit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada daha önce yapılan çalışmaların yüzeysel bir düzeyde kaldığı, incelenen ders kitabının görsel, şekil, tablo, video bakımından yetersiz olduğu, SOKÜM'le ilgili bilgilere sadece Karagöz ve Meddah geleneğinde yer verildiği ve güncel bazı bilgilerin ders kitabında yer almadığı tespit edilmiştir. Somut olmayan kültürel mirasın daha ilgi çekici ve merak uyandırıcı şekilde öğretilmesi için video, yapay zekâ, makine öğrenimi gibi uygulamaların öne çıkarılması gerektiğine vurgu yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, SOKÜM, ders kitabı, aktarım, koruma.

* Dr., Dil ve Alan Uzmanı, MEB Samsun Kitap Yazım Komisyonu, Samsun/Türkiye, e-posta: ibrahim_boz28@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6350-3137.

EXAMINING THE TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE 10 TEXT BOOK IN TERMS OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE ELEMENTS

Abstract

Since the cultural values are important in terms of both the world heritage and the existence of a nation, some means are sought to preserve such values. The Convention for the Protection of the Intangible Cultural Heritage (POCH) which was accepted by the UNESCO in 2003, was signed in order to help the world nations to protect their cultural heritage. This convention focuses on the living cultural heritage elements and the sustainability of the culture. Because the cultural elements are open to change in new concepts by the influence of specifically technological devices. It is a necessity to give priority to the learning by experiencing and doing approaches, in order to protect the intangible cultural heritage elements. The text books used in the formal education bodies assume important functions in the survival, dissemination, protection of the intangible cultural heritage, and their transmission to the next generations. UNESCO creates lists that aim some cultural elements of the nations. Türkiye's Intangible Cultural Heritage List is one of them and it contains thirty elements. In this work, the elements that appear in Türkiye's Intangible Cultural Heritage List are determined as the survey subject matter. So the TLL 10 text book was examined in terms of intangible cultural heritage elements; and five elements that include Dede Korkut-Korkut ata heritage: his culture, legends and music, Turkish coffee and its tradition, âşık (bard) tradition, Karagöz (shadow theater), and meddah (traditional stand-up) traditions were detected in the text book. It was discussed how and to what degree these elements appear in the text book, what missing parts they have in their studies, and what need to be done to have them studied in a correct, interesting, and demanding way. In the examination of the POCH elements, we utilized document examining method, which is a quality analysis method. In the analysis of the data, we preferred the descriptive analysis method, determined the related themes, and the interpretation about the intangible cultural heritage elements related with these themes were detected through the analyses. In order to secure the reliability of the data, such data was sent to two scholars, and tried to get their reliability confirmed. In this study, it was detected that the former studies were quite superficial, the examined text book was insufficient in terms of figures, tables, and videos, the information regarding the POCH appeared only in the Karagöz and Meddah tradition, and some actual information didn't appear in the text book. It was emphasised that, in order to teach the intangible cultural heritage in a more interesting and demanding way, it is a necessity to put the practices such as videos, artificial intelligence, and machine learning forward.

Keywords: Cultural heritage, POCH, text book, transition, protection.

Giriş

Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) bir milletin kültürel kimliğinin temellerinden biridir. Ayrıca insanlığın paylaştığı ortak değerlerden biri olarak kabul edilir. Kültürel miras, yerel tarihin ve doğal çevrenin özelliklerini yansıtmakla beraber kültürel çeşitliliğin izlerini de üzerinde taşır. Bu bakımdan kültürel çeşitliliğin korunması öncelikli konulardan biri olarak karşımıza çıkar. Somut olmayan kültürel miras, milletlerin değerlerini içinde taşır ve insanların doğaya bakış açılarını yansıtır. Bunun yanında SOKÜM, yeniden üretilen çeşitli ifade yollarından oluşur ve böylelikle sürekli değişen bir yapıya sahiptir. SOKÜM’ün somut olan ve somut olmayan miras arasındaki sıkı ilişkiler dikkate alınarak bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekir (Artun, 2009: 368).

Kültürel miras çalışmalarında somut olmayan kültürel mirasın yanında maddi kültürün dolayısıyla somut olan kültürel mirasın da dikkate alınması gerekmektedir. Zira UNESCO’nun yaptığı çalışmalarda somut ve somut olmayan kültürel mirası bütünleşik olarak ele alan çalışmalar öne çıkmaktadır. Bu bakımdan kültürel mirasın somut ve somut olmayan yönlerinin birlikte değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca kültürün dinamik ve durağan yönleri temel alınarak “güncelleme”, “sergileme” ve “yenileme” unsurlarının öne çıkarılması elzem bir durum oluşturmaktadır (Metin Basat, 2013: 70-71).

Son yıllarda dünya ülkelerinin birçoğu millî kültürlerini gelecek nesillere aktarmak için önemli çalışmalar yapmaktadır. Özellikle küreselleşmenin kültüre ve kültürel çeşitliliğe verdiği zararı ortadan kaldırmak için gayret gösterilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu münasebetle UNESCO, ülkelerin millî kültürlerinin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak için bazı sözleşmeler düzenlemiştir. Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi 1972’de UNESCO tarafından kabul edilmiş ve maddi miras üzerinde durmuştur. Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi 2003 yılında imzalanmış, kültürün korunmasına odaklanmıştır. Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi ise 2005’te imzalanmış, küreselleşmenin kültür üzerindeki olumsuz etkilerine özellikle medya bağlamında vurgu yapılmıştır (Oğuz, 2013: 87-92). Bütün bu çalışmalar milletlerin kültürlerini korumak için gayret ettiğini göstermektedir. Günümüzde yaygın olarak kullanılan kültür endüstrisi ve kültür turizmi kavramaları da kültürün korunması için yapılan gayretli çalışmaları daha fazla gündeme getirmektedir.

Sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları geleneği SOKÜM’ün ilgilendiği konular arasındadır. Bu konular bir milletin asırlar boyunca oluşturduğu gelenekleri ifade eder, milletlerin diğer insanlarla ve doğayla ilişkisinin ortaya çıkardığı ürünlerdir. Bu gelenek ve değerler milletlerin kültürlerini korumasına yardımcı olduğu için ülkeler millî değerlerini korumak için onlardan faydalanmaktadır (Şimşek, 2015: 28). Bu unsurlar sadece millî değerler açısından değil dünya mirası açısından da önem taşıdığı için bunları korumak amacıyla çeşitli önlemler alınmaktadır ve bu doğrultuda uluslararası sözleşmelere taraf olunmaktadır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi, kültürün yeni bağlamlarda yeniden oluşturulduğunu ve değiştiğini belirterek kültürün sürdürülebilirliğine vurgu yapmaktadır. Sürdürülebilirlik, insanların ihtiyaçlarının bugün ve gelecek için dengeli bir ortamda karşılanması olarak tanımlanabilir. Sosyal, ekonomik ve çevre olmak üzere üç ayağı vardır. Kültürel sürdürülebilirlik ise alt bileşenlerinden biridir. “Alt yapısında güçlü bir kültür bileşeni olmayan hiçbir kalkınma çeşidinin sürdürülebilir olmayacağı görüşüyle hareket eden UNESCO, kültürler arasında karşılıklı anlayış ve diyaloga dayanan insan merkezli bir yaklaşımı hedeflemekte ve ancak bu temeller üzerine oturtulan kalkınmanın sürdürülebilir olabileceğini savunmaktadır.” (URL-1). Tan’a göre kentleşme, küreselleşme, iletişim araçları ve teknolojik gelişmeler kültürel unsurları sürekli olarak değiştirmektedir. Bu yüzden kültürel değişimleri göz önünde bulunduran ve kültürün sürdürülebilirliğini esas alan yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla hem UNESCO hem de diğer kurumların, kültürün değişerek de olsa varlığını sürdürmesine odaklanması gerekmektedir (2013: 95). Ayrıca SOKÜM unsurlarının korunması için bu unsurların sürdürülebilir nitelikte olması gerekir. Bunun gerçekleşmesi adına yenilikçi yaklaşımlar benimseyerek insanların kültürü yaşayarak deneyimlemesine fırsat verilmelidir (Er ve Kara, 2019: 760). Orta’ya göre de SOKÜM unsurlarının korunmasında teknolojinin hızlı bir şekilde kullanılması gerekir. Bu bakımdan yapay zekâ ve makine

öğrenmesi geniş imkânlar sunabilir (2024: 757). Bu nedenle liselerde okutulan ders kitapları da kültürel aktarımı, değişimi, korumayı ve kültürün sürdürülebilir olmasını dikkate almak durumundadır.

Oğuz'a göre Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi, kültürel mirası nesiller arası iletişimin bir parçası olarak kabul eder. Bu yüzden sözleşmede SOKÜM'ün özellikle okullarda öğrencilere aktarılması gerektiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla örgün eğitim kurumları kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır (2013: 131). Ders kitapları da okuldaki öğrencilerin yararlandığı temel kaynaklardan biri olarak kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında aracı bir rol üstlenir. Bu yüzden ders kitaplarının SOKÜM'ü yansıtacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak burada önemli bir husus da göz ardı edilmemelidir. Ders kitaplarının anayasası olarak görülen ders programları, bu kitapların yazımında temel alınmaktadır. Bu münasebetle ders programlarında SOKÜM'ün dikkate alınması gerekmektedir fakat bu çalışmanın konusu ders kitapları olduğu için bunlar üzerinde durulmaktadır, ders programlarına ise yeri geldikçe değinilmektedir.

SOKÜM unsurları sürekli surette değişim ve dönüşümler yaşadığı için bu alanda yapılan akademik çalışmaların da yenilenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla alanda söz konusu yapılacak çalışmalar kültürün aktarımına, yaşatılmasına ve korunmasına katkılar sunacaktır. Bir milletin kültürünü yıllar boyunca durağan bir hâlde yaşatması mümkün değildir (Aslan ve Balcı, 2023: 135). Bu nedenle ders kitapları da kültürün yaşatılması adına düzenli olarak güncellenmeli ve kitaplarda SOKÜM unsurlarına yer verilmelidir. Dil ise bir milletin kültürünü yansıtan ve SOKÜM unsurlarını aktaran önemli vasıtalarından biridir. Bu bakımdan edebiyatın merkezinde bulunan dil, Türk kültürünün gelenek ve değerlerini yansıtmakta, millî kültürün oluşmasına katkı sunmaktadır. Dolayısıyla Türk dilinin ve kültürünün özelliklerini yansıtan Türk Dili ve Edebiyatı dersine ve bu dersin öğretmenlerine SOKÜM'ün yaşatılması ve korunması adına önemli görevler düşmektedir (Savaşkan, 2016: 1304; Er ve Karakuş, 2023: 53).

Özdemir'e göre son yıllarda internet, kültürel unsurların yoğun olarak yansıtıldığı bir mecraya dönüşmüştür. Kültürel faaliyetlerde bulunan birçok kişi sanal ve dijital arşivlerini kendi sitelerinde veya sosyal ağlarda yayımlamaktadır. Dolayısıyla internet ortamı SOKÜM'ün yansıtıldığı, yaşatıldığı, saklanıp korunduğu bir alan olmuştur (2013: 61). Yıldız'a göre de son zamanlarda dijital, katılımlı, toplum temelli ve SOKÜM'ün dinamik ruhuna uygun kültürel envanterler öne çıkmaya başlamıştır (2023: 756). Bu sebeple ders kitapları da kültürün bu yeni taşıyıcı ortamına dikkat çekmek ve bu ortamda yayılan SOKÜM unsurlarına göndermelerde bulunmak durumundadır.

Günümüzün gençleri kültürel aktarımın gerçekleştiği mekânlardan mahrum olduğu için geleneksel aktarım yöntemleriyle millî kültürünü benimseme imkânına sahip değildir. Bu sebeple özellikle Batılı kaynaklardan edinilen bazı değerlerin gençler tarafından referans kabul edildiği görülmektedir. Dolayısıyla kültürel aktarımın sekteye uğradığı ve Batılı değerlerin ülkemizi istila ettiği günümüzde sinema, sanat, turizm gibi alanları kullanarak ve uygulamalı halk biliminin katılım-üretim süreçlerine gençleri katarak kültürel aktarım sağlanabilir (Aral, 2015: 126). Ayrıca Kasapoğlu Akyol'a göre kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi ve daha etkin ders ortamlarının oluşması için kültür aktarımında eğitim teknolojilerini kullanan öğretmenlere gerek duyulmaktadır (2016: 131).

Kültürel aktarımı sağlayan araçlardan biri olan Türk Dili ve Edebiyatı (TDE) 10 Ders Kitabı'nda SOKÜM'ün nasıl ve ne ölçüde yer aldığı, eksik olarak görülen noktaların neler olduğu bu araştırmanın sorunsalıdır. Ayrıca incelemede kültürün gelecek kuşaklara aktarılma vasıtalarından biri olan ders kitaplarını SOKÜM açısından incelemek, bu konuda tartışmak ve öneriler getirmek amaçlanmaktadır. Küreselleşme yüzünden yok olmaya başlayan ve tek tipleşen kültürü korumak için ders kitaplarında somut olmayan kültürel mirasın daha çok öne çıkarılmasının gerekliliği araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmada sosyal bilimlerde çokça tercih edilen nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar kültür çalışmalarında derinlikli incelemeler yapmayı kolaylaştırdığı için işe koşulmuştur. Dokümanlar incelenirken bunların güvenilirliği kontrol edilmeye çalışılmış, yazarları tarafından kontrol edildiği için zaman ve para açısından ekonomik olmayı sağlamıştır.

İncelemede SOKÜM unsurlarını değerlendirmek için Türk Dili ve Edebiyatı 10 Ders Kitabı (MEB Yayınları) tercih edilmiştir. Verilerin analiz edilmesinde ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bunun için öncelikle temalar belirlenmiştir. Bu temalar UNESCO tarafından kabul edilen Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nden seçilmiştir. Bu listede otuz tane unsur bulunmaktadır. Bunlardan ders kitabında geçen unsurlar dikkate alınarak Dede Korkut-Korkut ata mirası: kültürü, efsaneleri ve müziği, Türk kahvesi ve geleneği, aşıklık geleneği, Karagöz, meddahlık geleneği başlıklı beş tema belirlenmiştir. Temaların bulunduğu bölümlerde bunların ne olduğu belirlenmiş, daha sonra ders kitabında neden ve nasıl yer aldığıyla ilgili sorulara cevaplar aranmıştır. Temalarla ilgili yorum ve tahlillerde bulunulmaya çalışılmış, kitapta geçen SOKÜM unsurları üzerine farklı fikirler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Verilerin güvenilirliğini sağlamak için uzman görüşüne başvurulmuştur. Bunun için veriler halk bilimi alanında çalışan uzman iki akademisyene gönderilmiş, verilerin teyit ve düzeltmeleri onlardan istenmiştir. Bu sayede verilerin daha güvenilir olması sağlanmıştır.

1. Türk Dili ve Edebiyatı 10 Ders Kitabı'nda Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları

1.1. Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği

Dede Korkut Kitabı, Oğuz Türklerine bağlı boyların Doğu Anadolu ve Azerbaycan sahasında ilk olarak yerleştikleri zamanlarda ortaya çıkan hikâyelerden oluşur. 15 veya 16. yüzyıllarda yazıya geçirildiği düşünülen bu eser, Oğuznâmecilik geleneğinin önemli eserlerinden bir olarak kabul edilir. Türklerin deyimlerine, atasözlerine, inanışlarına, geleneklerine, şiir anlayışına ait unsurlar bu eserde sıklıkla görülür. Eser, nazım ve nesir karışık olarak yazılmıştır; nazım parçaları Orta Asya'daki Türklerin şiirleriyle benzerlik taşımaktadır. Ayrıca bu eser, destan geleneğinden halk hikâyelerine geçiş özelliği gösteren ilk örneklerden biridir (Aça, 2014: 107).

Dede Korkut-Korkut ata mirası: kültürü, efsaneleri ve müziği, UNESCO tarafından Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne 2018 yılında kaydedilmiştir. Azerbaycan ve Kazakistan ile ortak dosya hazırlanarak başvurusu yapılmıştır. Türkiye'nin listeye kayıtlı 30 unsuru arasında 16. sırada yer almaktadır. Bu unsur, TDE 10 Ders Kitabı'nın 2. ünitesi olan hikâye ünitesinde kendisine yer bulmuştur. Ancak burada ilk dikkati çeken özellik Dede Korkut-Korkut ata mirası: kültürü, efsaneleri ve müziği unsurunun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde yer aldığına dair bir bilgiye yer verilmemiş olmasıdır. Bu konu sadece TDE dersinin bir konusu olarak düşünülmüş, kültürel miras boyutuna ise hiç değinilmemiştir. Bu unsur, kitabın 38-42. sayfaları arasında bulunmaktadır. Konunun işlenişine hazırlık sorularıyla başlanmıştır. "Hazırlık"ta verilen sorular şöyledir:

"1. Aşağıdaki bilgilerden yararlanarak Türklerde çocuklara isim verme geleneği hakkında neler söyleyebilirsiniz?

2. Çocuklara isim verme geleneğinde günümüzde nasıl bir değişiklik olmuştur? Belirtiniz." (Yücel vd., 2018: 38).

Birinci soru için öğretici bir metin örneği verilmiştir ve metinde Türklerde tarih içinde insanlara verilen isimlerin hangi kültür ve dillerin etkisiyle değiştiği belirtilmiştir. Ancak burada öğrenciler için dikkat çekici olması bakımından Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi'nde kahramanlık göstermesi sonucu Boğaç Han'ın ismini alma olayı (Ergin, 1996: 26) verilseydi daha ilgi çekici olabilirdi. Ayrıca bu örnek Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'yla da benzerlik gösterdiği için öğrencileri işleyecekleri metne hazırlayacaktı. Bunların yanında "Çocuklara isim verme geleneğinde günümüzde nasıl bir değişiklik olmuştur?" sorusu ise öğrencilerin günlük hayatıyla ilgili soru olduğu için ilgi çekici olması bakımından "Hazırlık" bölümü için uygun bir soru olarak kabul edilebilir.

"Hazırlık" bölümünden sonra Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'ndan alınan parçalara yer verilmiştir. Bu hikâyede öldükten sonra yerine geçecek birinin olmayacağını düşünen Pay Püre Bey'den bahsedilir. Oğuz beyleri "Allah Teâla sana bir oğul versin" diye ona dua ederler ve Allah Teâla, Pay Püre Bey'e erkek bir evlat verir. Böylece eski Türklerde erkek avlat sahibi olmaya verilen değere vurgu yapılmıştır. SOKÜM Listesi'ne kayıtlı bir unsur işlenirken Türk kültürünün diğer değerlerinin de bu unsurlar sayesinde taşındığı burada görülmektedir. Ayrıca

hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Kam Püre Bey'in oğlu on beş yaşına gelir ve ava çıkar. Av sırasında kervanı soyulan ve canlarını zor kurtaran kervan sahipleri ondan yardım ister. Bunun üzerine onlara yardım etmek için atına biner ve kervanı yağmacılardan kurtarır. Bir müddet sonra kervancılarla Kam Püre Bey'in oğlu, babasının huzurunda karşılaşır. Babasının yerine oğlunun elini öpmeye kalkarlar ve babası buna çok sinirlenir. Burada el öpmeye verilen değere vurgu yapmakla beraber büyük varken küçüğün elinin öpülmemesi gerektiği öğrencilere aktarılmaktadır.

Kervan sahipleri, Kam Püre Bey'e oğlunun kendilerini kâfirlerden kurtardığını anlatırlar. Bunun üzerine babası, oğluna isim verme zamanının geldiğini söyler. Dede Korkut gelir ve oğlana Bamsı Beyrek adını verir, ona dua eder. Burada kahramanlık gösteren çocuklara isim verilmesi geleneği ifade edilmektedir. Ayrıca Dede Korkut, sözü dinlenen bir insandır ve çocuklara isim verme görevi ona verilmiştir. Hikâyenin sonraki bölümlerinde Bamsı Beyrek, Banu Çiçek adlı bir kızla evlenmek ister. Ancak kızın ağabeyi, kız kardeşiyle evlenmek isteyen Bamsı Beyrek'i öldürmek ister fakat Dede Korkut'un duası yüzünden eli havada kalır. Bu durumda büyüklere el kaldırmanın yanlışlığı dile getirilmiştir. Dolayısıyla Dede Korkut-Korkut ata mirası ve kültürüyle ilgili miras listesinde yer alan bir unsura ait metnin çocuklara isim verme, yaşlılara saygı gösterme gibi birçok kültürel değeri de taşıdığı görülmektedir.

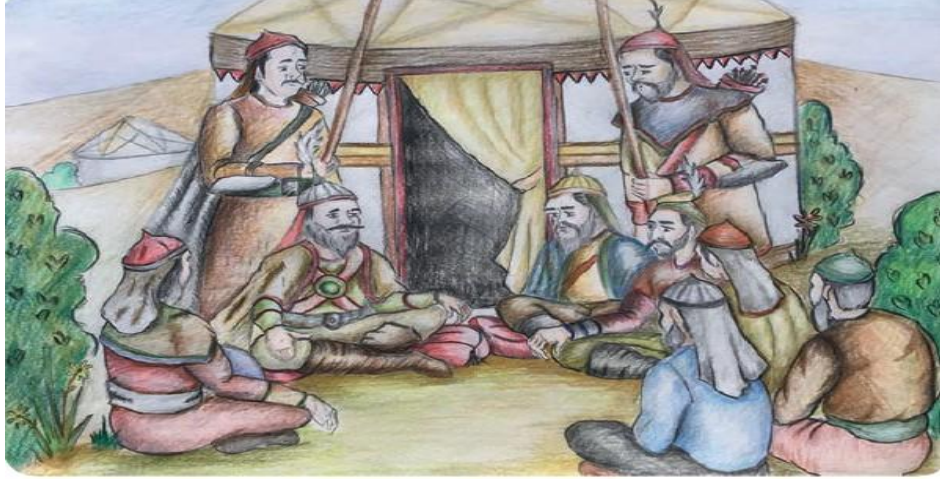
Hikâyenin giriş paragrafında “Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti.” (Yücel vd., 2018: 38) derken Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nin 22. sırasında yer alan “ipek böcekçiliği ve dokuma için ipeğin geleneksel üretimi” vurgulanabilir. Dolayısıyla bir unsurdan bahsederken metin içinde geçen başka bir unsura gönderme yapılabilir. Böylece listede yer alan unsurların gelecek kuşaklara aktarımında kolaylık sağlanmış olur. Yine hikâyede geçen “İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri Bayındır Han'ın sohbetine toplanmıştı. Pay Püre Bey de Bayındır Han'ın sohbetine gelmişti.” (Yücel vd., 2018: 38) ifadeleriyle Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nin 6. sırasında yer alan “geleneksel sohbet toplantıları” arasında bağlantı kurulabilir. Burada şunu söylemek gerekir ki bir ders kitabında bütün unsurları verme imkânı olmayabilir. Bu yüzden metin içinde yeri geldikçe ilgili unsura dikkat çekilmesi, merak uyandırılması veya farkındalık oluşturulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

“Metin ve Türle İlgili Açıklamalar” kısmında sadece “Bu hikâyelerin Dresden, Vatikan, Türkistan, Kazan ve Bursa olmak üzere toplam beş nüshası vardır.” (Yücel vd., 2018: 41) ifadesi yer almıştır. Ancak nüshaları yazan kişiler ve eserleri hakkında kısa da olsa bir bilgi verilmesi gerekir. Böylece konu hakkında çalışan kişiler zikredilecek ve konuyla ilgili araştırma yapmak isteyen öğrencilere kaynak sunulmuş olacaktır.

“Metni Anlama ve Çözümleme” kısmında yer alan 10 soru dikkatle incelendiğinde soruların çok genel olduğu görülmektedir. Bunların yerine metinden alınan örnekler üzerinden cevaplanacak, tabloya veya şemaya dayalı olan, görsellerle beslenecek soruların daha etkili olacağı düşünülmektedir. Toplam 5 sayfadan oluşan anlatım sırasında 2 görsele yer verildiği tespit edilmiştir. Görseller aşağıdadır:

Görsel 1: Dede Korkut'u destan söylerken betimleyen görsel

Görsel 2: Bayındır Han'ı beylerle sohbet ederken tasvir eden görsel

Bu görseller sadece çizgi görsellerden oluşmaktadır. Bu durum, ilgili unsurun anlatımında yeterince görsel kullanılmadığını göstermektedir. Ayrıca çizgi görseller yerine temsili olan gerçek görsellerin kullanılmasının lise öğrencilerinin dikkatini çekmesi bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte konu anlatımında zengin görsel kullanılması da öğrenci için anlatımı sıkıcılıktan kurtaracak ve ilgi çekici bir hâle getirecektir.

1.2. Türk Kahvesi ve Geleneği

Türklerde misafirlige gelen insanlara kahve ikram etmek önemli geleneklerden biri hâline gelmiştir. Ayrıca nezaket kurallarından biri olarak da kabul gören bu gelenek; bayramlar, kız isteme, hastalık, taziye gibi durumlarda misafirlere ikramla kendisini gösterir. Kahve içme uygulaması, küçük yudumlarla başlar ve herkesin birlikte yaptığı bir ritüele dönüşür. Kahvenin sade, orta, şekerli türleri vardır ve çikolata, şeker, lokum gibi ürünlerle birlikte sunulur. Kahvenin yanında su verilmesi de bir gelenek hâline gelmiştir (Balçı, 2019: 325). Türk kültürünün önemli geleneklerinden biri olan Türk kahvesi ve geleneği, Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde 11. sırada yer almaktadır ve 2013 yılında listeye alınmıştır. TDE 10 Ders Kitabı'nın hikâye ünitesinde bu geleneğe yer verilmiştir ve Ömer Seyfettin'in *Gizli Mabret* adlı eserinden alınan bir bölümde bulunur. Bu bölümde kahve içme geleneğine şu ifadelerle gönderme yapılır: "Aşağı indik, sabah kahvelerimizi içtik. Sütannemin ellerini öptük. (...) Keyiflerimiz gelmeye başlıyordu." (Yücel vd., 2018: 61). Bu ifadelerde Türklerin geleneklerinden biri olan el öpme geleneği ile kahve içme geleneği birlikte verilmiştir. Böylece geleneklerin birlikte aktarımı yapılmaya çalışılmıştır. Kahve içen insanların sakinleştiği ve keyiflerinin yerine geldiğine değinilerek kahvenin sakinleştirici etkisine vurgu yapılmıştır. Burada Türk kahvesi geleneğinin müstakil bir konu içinde değil de bir hikâye içinde verildiği görülmektedir ve bu yaklaşımın, geleneğin aktarımında yararlı olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte TDE 10 Ders Kitabı'nın Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde yer alan unsurları başlı başına bir konu yapması da beklenemez. Bunun yerine yeri geldikçe unsurlara değinilmesinin daha dikkat çekici bir yaklaşım olduğu kabul edilebilir. Ayrıca ortaokullarda seçmeli bir ders olan Halk Kültürü dersinde halk bilimi kadroları ve miras unsurları kapsamlı ve detaylı olarak anlatılmaktadır (Aral, 2018: 31). Bu bakımdan ilgili dersin miras unsurlarına konusu geldikçe değinmesi hem halk kültürü dersini hem de diğer SOKÜM unsurlarını destekleyici ve tamamlayıcı bir mahiyette olacaktır.

TDE 10 Ders Kitabı'nda kahve içme geleneğinin yanında bir mekân olarak kahve ve kahvehane kelimelerinin altı yerde geçtiği (23, 47, 61, 67, 164 ve 201. sayfalar) görülmektedir. Bu bakımdan Türk kahvesi geleneği içinde kahvenin içildiği mekânların da sıklıkla kullanılması kahve-kahvehanelerin birlikte anılan unsurlar olduğunu gösterir ve öğrencilerde bu unsurların geleneğin içinde bağlantılı olduğu ve bir kahvehane kültürünün de oluştuğunu onlara hissettirmektedir. Ancak ders kitabında bu ilişkiye doğrudan değinilmemiştir. Bu sebeple kısa bir metin veya bir görselle bu ilişki somutlaştırılarak öğrencilerin gözünde canlandırılabilir.

1.3. Âşıklık Geleneği

Eski çağlara kadar varlığından söz edilen âşıklık geleneği, milli kimliğin bir göstergesidir ve usta-çırak ilişkisiyle nesilden nesle aktarılmaktadır. SOKÜM Listesi'nin üçüncü sırasında yer alan bu geleneğin, listede yer aldıktan sonra hem görünürlüğü artmış hem de genç kuşakların bu geleneği tanıma imkânı olmuştur. Kabul edilen bu unsur bağlamında âşık kahvehanelerinin yaşatılması, eğitim faaliyetlerinin devam ettirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu unsur; devletin, sivil toplumun ve icracıların oluruyla kayıt altına alınmış ve ulusal envantere eklenmiştir (Ölçer Özünel, 2019: 41).

TDE 10 Ders Kitabı'nın 3. ünitesi olan şiir ünitesinde Âşık Tarzı Halk Şiiri başlığı altında âşıklık geleneğine yer verilmiştir. Konunun işlenişine iki tane hazırlık sorusuyla başlanmıştır ve sorular şöyledir:

“1. Bazı şiirlerin bir ezgi eşliğinde söylenmesinin nedeni ne olabilir? Tartışınız.

2. Okuma yazma bilmeyen bazı halk şairlerinin, hece sayıları eşit dizelerle doğaçlama şiir söylemeleri nasıl açıklanabilir? Tartışınız.” (Yücel vd., 2018: 98).

Birinci soruda “ezgi eşliğinde” ifadesi öğrencide belirli bir algı oluşturmayabilir. Bu bakımdan “saz eşliğinde” ifadesi öğrencide daha somut bir algı oluşturacağından soruyu cevaplamayı kolaylaştıracaktır. İkinci soruda ise konuyla henüz bilgi sahibi olmayan öğrenci için cevaplamada zorluk oluşturabilir. Bu sebeple bu soruda öğrenciye halk şairlerinin şiirlerini doğaçlama nasıl söylediğiyle ilgili kısa bir metin vererek öğrencilerin soruyu cevaplamaları istenebilir. Böylece âşıklık geleneği, yanlış bilgiler verilmeden etkileyici bir şekilde öğrencilere aktarılacaktır.

Âşık Tarzı Halk Şiiri geleneğini aktarmak için Karacaoğlan'dan bir koşma seçilmiştir. Şiirin başında “koşma” başlığı yer almaktadır ancak koşmaların bir başlığı olmadığından bunun bir başlık olarak düşünülmesi söz konusu olabilir. Bu bakımdan başlığın kullanılmaması yerinde olacaktır. Bunların sayesinde SOKÜM unsuru olana âşıklık geleneğine ait bilgilerin öğrencilere doğru olarak aktarılması sağlanacaktır.

Ders kitabında nazım biçimleri ve nazım türleri ifadeleri kullanılmış ancak bu kavramlar öğrenciler tarafından çokça karıştırılmasına rağmen bunlarla ilgili bilgiye yer verilmemiştir. Dolayısıyla kısa bir not şeklinde nazım biçiminin kafiyeye şeması, nazım birimi, ölçü, dörtlük sayısı gibi özelliklerle; nazım türünün ise konu ve ezgiyle ilgili olduğundan bahsedilebilir (Oğuz, 1993: 15).

Ders kitabında konuyla ilgili verilen iki etkinlikte örnek şiirler verilmiş, birinci etkinlikte şiirlerin nazım biçimi-gerekçesi, ikinci etkinlikte nazım türü-gerekçesi istenmiştir. Bu etkinliklerde öğrencilere uygulama yaptırılması, öğrencinin kalıcı öğrenmesine katkı sunacağı, gerekçenin öğrenci tarafından belirtilmesinin ise analitik düşünmeyi ve eleştirel düşünme becerisini geliştireceği söylenebilir. Ancak konunun sonunda verilen Karacaoğlan'a ait biyografide sadece yazıya yer verilmesi bir eksiklik olarak görülebilir. Artık dijital bir çağda yaşadığımız düşünüldüğünde ve öğrencilerin dijital uygulamalara olan ilgisi bilindiğinden bahsi geçen biyografinin ses, görsel, hareket, yazı içeren etkileşimli video şeklinde hazırlanmasının daha dikkat çekici olacağı düşünülmektedir. Ong'a göre sadece konuşmanın yer aldığı kültür, “birincil sözlü kültür”; radyo, televizyon gibi dijital araçların sözlü yönü ağır bastığından bunlar “ikincil sözlü kültürü” oluşturur (2020: 23-24). Bu münasebetle dijital araçlar da hâlâ sözlü geleneğimizin izlerini taşır ve bu gelenekten yararlanarak Karacaoğlan'la ilgili etkileşimli videolar oluşturulabilir. Böylece âşıklık geleneğinin ilgi çekici ve merak uyandırıcı bir şekilde öğrencilere aktarılması ve bu sayede korunması sağlanacaktır.

1.4. Karagöz

Karagöz, tarihin çok eski zamanlarına dayanan bir gölge oyunu olarak bilinir. Beyaz bir perdenin arkasındaki ışığın önünden insan suretleri geçirilerek bunların perdeye yansıyan şekilleriyle oynanan bir oyundur. Şekiller genellikle deve dersinden yapılır ve renkli olarak tasarlanır. Karagözcü ise bu şekilleri perde üzerinde çevik ve kıvrak hareketlerle oynatır (Sevilen, 1990: 1). Karagöz oyunları genellikle tek kişi tarafından oynatılır; mukaddime, muhavere, fasıl ve bitiş kısımlarından meydana gelir. Karagöz oyunlarında birçok tip bulunmasına rağmen asıl kişiler Karagöz ve

Hacivat'tır. Karagöz ve Hacivat arasında geçen konuşmalarda yaşanan yanlış anlaşılmalara bu oyunların güldürü unsurunu oluşturur (Güven, 2008: 79). Karagöz, ülkemizde bilinirliği ve deneyimlemesi yüksek olan SOKÜM unsurlarından biridir (Alptürker vd., 2021: 27). Bu bakımdan günümüzde de insanlar tarafından sevilerek izlenen bir gelenek olmayı sürdürmektedir.

Karagöz geleneği, TDE 10 Ders Kitabı'nın tiyatro ünitesinde Geleneksel Türk Tiyatrosu başlığı altında verilmiştir. Konu işlenişine hazırlık sorularıyla başlanmış ve burada sorular için Karagöz'ün ortaya çıkışıyla ilgili bir metin verilmiştir. Öğrencilere şu sorular yöneltilmiştir:

“1. Yukarıdaki metinden hareketle gölge oyununun ortaya çıkışı ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

2. Geleneksel Türk tiyatrosunu oluşturan Karagöz, orta oyunu ve meddah hakkında bildiklerinizi söyleyiniz.” (Yücel vd., 2018: 61).

İlk soruda bir bilgi sorusu verildiği görülmektedir. Ancak öğrencilerin konuyla ilgili detaylı bilgiye sahip olmadığı “Hazırlık” kısmında böyle bir sorunun sorulması uygun görülmemektedir. İkinci soru ise öğrencilerin ön bilgilerini yoklamaya yönelik olduğundan “Hazırlık” kısmı için uygun bir soru olarak kabul edilebilir.

Konu için seçilen metin ise Cevdet Kudret'in *Karagöz II* kitabından alınmıştır ve Karagöz oyunlarının klasik özelliklerini taşıması bakımından uygun bir seçim olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında seçilen metin, güldürü unsurlarını yoğun olarak içermesi dolayısıyla da öğrencilerin merak ve dikkatini çekecek niteliktedir; onlarda bu gelenekle ilgili farkındalık oluşturacak bir yapıya sahiptir.

“Metin ve Türle İlgili Açıklamalar kısmında” ise Karagöz oyunuyla ilgili detaylı bilgiler verilmesine rağmen bazı eksikler dikkati çekmektedir. Örneğin ders kitabında “Geleneksel Türk tiyatrosunda Şengül Çelebi ve Hayalî Memduh Bey tanınmış Karagözcülerdendir.” (Yücel vd., 2018: 194) denerek eski Karagözcülerden iki isme yer verilmiş ancak günümüzde hayatta olan ve yaşayan insan hazinesi kabul edilen sanatçıların adlarına yer verilmemiştir. Ayrıca bu bölümde Karagöz tasvirlerinin nasıl yapıldığıyla ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Tasvirlerin yapımıyla ilgili bilgi verilmesi öğrencilerin ilgisini çekecek ve SOKÜM'ün önemli bir unsuru hakkında farkındalık oluşturacaktır.

“Metni Anlama ve Çözümleme” bölümünde sorulan soruların Karagöz oyununun tema, konu, çatışma gibi yapısal unsurlarına gönderme yaptığı görülmektedir. Bu bakımdan sorular Karagöz oyununun geleneksel yönlerini ortaya çıkardığı için olumlu bulunmaktadır. Ancak Karagöz ve Hacivat ile diğer tiplerin İstanbul mahalle hayatında yaşayan insanları sembolize ettiğiyle ilgili sorulara yer verilmemiştir. Dolayısıyla mekânın oyun karakterleri üzerindeki etkisinin öğrenciye sorgulanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Konunun sonunda verilen etkinliklerde uygulamaya dönük soruların verilmesi öğrencilerin analiz ve çözümleme becerilerini geliştirmeye katkı sunacağı için olumlu karşılanmaktadır. Ancak etkinlikler kısmında bir Karagöz oyununa ait videonun linkini verip bu video üzerinden soru sorulsaydı daha dikkat çekici bir etkinlik olacağı düşünülmektedir. Ayrıca konunun sonunda yaşayan Karagöz ustalarıyla ilgili mülakatlara yer verilerek türün günümüzdeki durumu hakkında öğrencilere bilgi verilebilir ve öğrencilerden geleneğin nasıl sürdürülebilir olacağı konusunda önerilerde bulunması istenebilir.

Karagöz geleneğiyle ilgili Java, Ruby ve Python gibi uygulamalar kullanarak Karagöz oyunlarının sergilendiği web siteleri kurulabilir. Bu sitelerdeki uygulamaların etkileşimli ve kişisel olması sağlanabilir. Bu sayede öğrencilerin SOKÜM unsurlarını keşfetmeleri ve yakından tanımalarına fırsat sağlanacaktır (Orta, 2024: 761-762).

1.5. Meddahlık Geleneği

Meddah hikâyeleri, gerçekçi halk hikâyeleri olarak ifade edilebilir. Çünkü dev, peri gibi insanüstü varlıkların olağanüstü özelliklerini taşımaz ve konuşma diliyle anlatılır. Taklitlere dayanan bir anlatım tercih edilir ve gerçekçi olma çabası vardır. Hikâye konuları genellikle büyük şehirlerin günlük hayatından seçilir, kahramanlar ise toplum içerisinde yaşayan tiplerdir (Boratav, 2015: 75).

Meddahlar, halkın içinde yaşayan ve genellikle iyi eğitim görmüş kişilerdir. İnsanların zihninde yer alan birçok konuyu anlatma kabiliyetine sahip hikâye anlatıcılarıdır. İçinde yaşadıkları halkın duygu ve düşünce dünyasını, özlemlerini yansıtmaya becerisine de sahiptir. Ancak hayatın çirkin yönlerini de anlatan bu kişiler Türklerin mizah zekâsını göstermesi bakımından ehemmiyet verici niteliktedir (Nutku, 1997: 45-46).

Meddahlık geleneği, tiyatro ünitesinin sonunda Sözlü İletişim Çalışmaları başlığı altında yer almıştır. Dolayısıyla ders kitabında bu geleneğe Karagöz’de olduğu gibi müstakil bir konu olarak yer verilmemiştir. Bu geleneğin diğer unsurlarda olduğu gibi kendi başlığı altında verilmesinin doğru olacağı düşünülmektedir. Bu bölümde meddahlık geleneğiyle ilgili teorik bilgilere yer verilmiş ancak bazı eksiklikler tespit edilmiştir. Bilgi verici metinde geçmişte yaşamış meddahların isimleri verilmesine rağmen günümüzde yaşayan meddahlara yer verilmemesi bir eksiklik olarak söylenebilir. Ayrıca meddahlığın günümüzdeki durumu hakkında verilecek bilgiler geleneğin sürdürülebilirliğini göstermesi bakımından yerinde olacaktır. Bu bölümde meddah hikâyelerinin Karagöz ve orta oyununa göre daha geniş bir konu alanına sahip olduğu ve taklidin daha çok öne çıktığının belirtilmesi gelenekler arasındaki farkların öğrenciler tarafından tespit edilmesini kolaylaştırmıştır. Bunların yanında hem metin içinde hem de metnin solunda “Meddahlık geleneği ve Karagöz, UNESCO'nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi’nde yer almaktadır.” (Yücel vd., 2018: 217) ifadesinin yer alması ders kitabında ilk defa SOKÜM’den bahsetmesi bakımından önemlidir. Ancak daha önce ders kitabında verilen unsurlarda böyle bir ifadenin bulunmaması bir eksiklik olarak görülebilir. Ayrıca dersin programında SOKÜM’e dair herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır (MEB, 2018). Bu bakımdan ders kitaplarında SOKÜM’ün daha çok yer bulması için öncelikle dersin programında SOKÜM Listesi’ne ait özel alanların oluşturulması gerektiği düşünülmektedir.

Etkinlik kısmında ise “İzlediğiniz bir meddah ve stand-up gösterisinden hareketle kısa bir meddah oyunu sununuz.” (Yücel vd., 2018: 217) sorusu verilerek meddahlık ile günümüzdeki stand-up gösterileri arasında bir benzerlik kurulduğu görülmektedir. Hem ders kitabının günceli yakalaması hem de öğrencilerin ilgisini çekecek bir konuya yer verilmesi doğru bir yaklaşım olarak görülmektedir. Meddahlık, günümüzdeki stand-up gösterileri ile benzerlikler göstermektedir (Bars, 2019: 11). Bu durum, geleneğin sürdürülebilir olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca öğrenciler meddahlık geleneğini bir meddah rolüne girerek anlatabilir. Böylece öğrenciler drama sanatını kullanabilir ve öğrencilerde uygulamalı öğretim yoluyla kalıcı bir öğrenme gerçekleşebilir (Dündar vd., 2022: 1743). Ayrıca yapay zekâ gibi uygulamalar kullanılarak meddah türündeki eserler sınıflandırılabilir ve bunlardan oluşacak kültürel unsurlar için dijital bir arşiv oluşturularak öğrencilerin bu unsurlardan yararlanmasını sağlanabilir (Orta, 2024: 770).

Sonuç

Çalışmaya konu olan TDE 10 Ders Kitabı’nda SOKÜM listesinde yer alan beş unsur incelenmiştir. Ders kitabında SOKÜM’e dair bilgiye ve göndermelere sadece Karagöz ve Meddah konularında yer verilmiştir. Ancak diğer unsurlarda SOKÜM’le ilgili bir bilgiye değinilmemiştir. Dolayısıyla dersin programında SOKÜM unsurları bulunmadığı için sadece Karagöz ve Meddah’a ders kitabı yazarlarının inisiyatifiyle gönderme yapıldığı ancak diğer unsurların göz ardı edildiği görülmektedir.

Ders kitabında SOKÜM unsurları işlenirken konunun girişinde yer alan “Hazırlık” bölümünde genellikle öğrencilerin ön bilgilerinin yoklandığı tespit edilmiştir. Ancak bazı soruların bilgiye dayalı olduğu ve öğrencinin daha konuyu öğrenmeden bilişsel düzeyini ölçmeye yönelik düzenlendiği belirlenmiştir. Konuyla ilgili verilen metinlerin ise öğrencide merak ve ilgi uyandıracak düzeyde olduğu söylenebilir. Zira öğrencinin dikkatini çekmeyen metinler onlarda SOKÜM’le ilgili farkındalık oluşmasına katkı sağlamayacaktır. Bu sebeple metinlerin, türün özelliklerini yansıtan ve ilgici çekici metinler olmasına dikkat etmek gerekir. Ayrıca SOKÜM unsurlarıyla ilgili metinlerin birden fazla unsurla ilişkili olduğu ve birçok kültürel değeri de aktardığı tespit edilmiştir.

“Metin ve Türle İlgili Açıklamalar” bölümünde bazı bilgi eksikliklerinin olduğu belirlenmiştir. Örneğin Karagöz geleneğinde tasvirlerden hiç bahsedilmemesi, günümüzde hayatta olan, yaşayan dünya hazinesi olarak kabul edilen sanatçıların belirtilmemesi ders kitabının bulunan eksiklikler olarak

görülmektedir. Dolayısıyla ders kitaplarının güncel bilgileri de içermesi ve alanda ortaya çıkan yeni gelişmelerin hızlıca kitaba yansıtılması gerekmektedir.

“Metni Anlama ve Çözümleme” kısmında ise soruların çok genel ve yüzeysel olduğu görülmektedir. Bu kısımda yer alan sorularda öğrencinin günlük hayatıyla ilişki kurmasını sağlayan ve uygulamaya yönelik ifadelerle becerilerin geliştirilmesine imkân tanıyan sorulara yer verilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan tablo, görsel, şekil, video gibi unsurlarla zenginleştirerek soruların yöneltilmesi ilgi çekici bir yaklaşım olacaktır.

Konu anlatımının sonunda yer alan etkinlik bölümlerinde genellikle uygulamaya yönelik soruların bulunması uygun görülmektedir. Ancak bu soruların da tablo, resim, şekil ve videolarla hatta artık bunların yapay zekâ ve makine öğrenmesi ile desteklenmesi gerekmektedir. Ancak ders kitabında özellikle görsellere ve teknolojik uygulamalara çok az yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum, ders kitabındaki SOKÜM unsurlarının ilgi çekici bir şekilde öğrenilmesine ve dolayısıyla sürdürülebilir olmasına engel teşkil etmektedir.

TDE 10 Ders Kitabı’nda SOKÜM unsurlarına çok az yer verildiği ve yüzeysel değinildiği tespit edilmiştir. Bu sebeple bu unsurlara ders kitabında daha fazla yer verilmesi gerekmektedir. SOKÜM’ün değerini kavrayan öğrenci geçmiş ve geleceği arasında bağlantı kurma imkânına sahip olacaktır. Bu sebeple ders kitapları önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

SOKÜM unsurlarının örgün eğitim kurumlarında aktarımı, korunması ve sürdürülebilir olması için şu öneriler sunulabilir:

1. Öğrencilerin yaz okulu, fotoğraf-video yarışması, okul gezisi gibi uygulamalarla okul dışı kültürel faaliyetlere katılması sağlanarak onlarda kültürel miras unsurlarının korunmasıyla ilgili farkındalık oluşturulabilir.

2. SOKÜM unsurlarının dijitale aktararak korunması sağlanabilir ve bunların sosyal mecralarda paylaşılmasıyla öğrencilerin bu unsurları tanımalarına fırsat verilebilir.

3. Dijital oyun sektörü son yıllarda önem kazanmış ve özellikle öğrencilerin dikkatini çeken bir sektör olmuştur. Bu bakımdan SOKÜM unsurlarını kullanarak oluşturulan dijital oyunlara ders kitaplarında yer verilebilir.

4. Ortaokullarda seçmeli olarak okutulan Halk Kültürü Dersi’nin yanında bu dersin liselerde de okutulması için gerekli resmî işlemler başlatılabilir. Türk Dili ve Edebiyatı ders programında ise SOKÜM unsurlarına dersin konularına uygun olarak göndermeler yapılabilir.

5. TDE ders kitaplarında kültürel miras unsurlarıyla ilgili daha fazla metin, görsel, etkinlik ve videoya yer verilmesi gerekir. Özellikle karekodlarda yer alan dijital içerikler sayesinde öğrencilerin dikkati çekilebilir.

6. Okullarda somut olmayan kültürel miras atölyeleri kurulabilir. Öğrenciler bu atölyelerde Karagöz tasvirleri yapmayı ve oynamayı öğrenebilirler.

7. Türk Dili ve Edebiyatı Dersi öğretmenlerine Karagöz, meddah, Türk kahvesi, Dede Korkut, âşıklık geleneğiyle ilgili halk bilimi uzmanları tarafından eğitim verilebilir. Bu geleneklerin ustaları okullara davet edilerek geleneklerle ilgili uygulamalı bilgiler vermeleri sağlanabilir.

8. Yapay zekâ, makine öğrenimi gibi uygulamalar kullanılarak öğrencilerin faydalanacağı, etkileşimli ve kişisel web siteleri-mobil uygulamalar oluşturulabilir. Böylece öğrencilerin daha etkili ve ilgi çekici bir biçimde SOKÜM unsurlarını keşfetmesine imkân tanınabilir.

İnceleme sonunda şu tespitlerde bulunabilir:

1. SOKÜM unsurlarıyla ilgili gerek edebiyat ve Türkçe alanında gerekse diğer alanlarda yapılan çalışmaların çok yüzeysel olduğu, bazı çalışmalarda sadece sayısal verilere yer verildiği görülmektedir. Bu bakımdan yapılacak çalışmalarda ders kitaplarında yer alan SOKÜM’le ilgili bütün bölümlerin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

2. 2003 yılında imzalanan SOKÜM’ün Korunması Sözleşmesi kültürel mirasın sürdürülebilirliğine vurgu yapmasına rağmen bu alanda yapılan çalışmaların kültürel mirasın bu

yönüne yeterince değinmediği belirlenmiştir.

3. Yapay zekâ, makine öğrenimi, etkileşimli dijital envanterler, web siteleri gibi uygulamalardan SOKÜM'ün aktarımı ve korunmasında yararlanılmadığı tespit edilmiştir. Örneğin Yıldız'ın bahsettiği Wikimedia, Youtube gibi etkileşimli uygulamaların ders kitaplarında yer almadığı görülmüştür.

Kültürün değişmeden var olmayacağı düşünüldüğünde yeni konu, kişi ve olaylarla zenginleşen SOKÜM unsurlarının korunmasının sürdürülebilir kalkınmayla birlikte düşünülmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Yapılacak derinlikli çalışmaların hem MEB'in başlattığı yeni program çalışmalarına hem de alan literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- AÇA, M. (2014). "Dede Korkut Kitabı". *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (Ed.: Ö. Oğuz), s. 107, Ankara: Grafiker.
- ALPTÜRKER, İ. G. vd. (2021). "Somut Olmayan Kültürel Miras Farkındalığının Bilinirlik ve Deneyimleme Açısından Değerlendirilmesi". *Millî Folklor*, C. 17, S. 132, 16-31.
- ARAL, A. E. (2015). "Uygulamalı Halkbilim Açısından Eğitim Sürecinde Dede Korkut". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 15, S. 2, 123-138.
- ARAL, A. E. (2018). "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Yaygın, Örgün ve Sargın Eğitim", *II. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalıştayı*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı, 27-34.
- ARTUN, E. (2009). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi.
- ASLAN, R. ve BALCI, U. (2023). "Lise Ders Müfredatında Yer Alan Somut Kültürel Miras Varlıklarının Yeterlilik Analizi". *Journal of Current Debates in Social Sciences*, C. 6, S. 1, 132-146.
- BALCI, F. (2019). "Cezveden Kültüre 40 Yıl: Türk Kahvesi ve Geleneği". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 87, 315-328.
- BARS, M. E. (2019). "Geçmişten Günümüze Meddahlık Geleneğindeki Değişim/Dönüşümler: Meddahlıktan Stand-Up'a". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 30, 7-25.
- BORATAV, P. N. (2015). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Bilgesu.
- DÜNDAR, R. vd. (2022). "Somut Olmayan Kültürel Miras Öğemiz Meddahlık ve 5. 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Yeri". *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 7, 1731-1751.
- ER, B. ve KARA, S. (2019). "Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamındaki El Sanatları Ürünlerinde Sürdürülebilirlik". *Ulakbilge*, S. 42, 755-763.
- ER, Z. ve KARAKUŞ, N. (2023). "Somut Olmayan Kültürel Miras Sözlü Gelenek ve Anlatımlar Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 16, S. 41, 52-68.
- ERGİN, M. (1996). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- KASAPOĞLU AKYOL, P. (2016). "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Örgün Eğitime Uygulanması: Ağaraştırması (Webquest) Örneği". *Millî Folklor*, S. 111, 125-146.
- MEB (2018). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*.
- METİN BASAT, E. (2013). "Somut ve Somut Olmayan Mirası Birlikte Koruyabilmek". *Millî Folklor*. C. 25, S. 100, 61-71.
- NUTKU, Ö. (1997). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- OĞUZ, Ö. (1993). "Halk Şiirinde Tür ve Şekil Meselesi". *Millî Folklor*, C. 3, S. 19, 13-19.
- OĞUZ, Ö. (2013). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

- ONG, W. J. (2020). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözlün Teknolojileşmesi*. (Çev.: Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul: Metis.
- ORTA, N. (2024). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Yapay Zekâ, Veri Bilimi ve Makine Öğrenmesinden Yararlanma”. *RumeDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 38, 748-777.
- ÖLÇER ÖZÜNEL, E. (2019). “Geleneğin Geleceği: Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Olarak Âşıklık”. *AHBV Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 39-45.
- ÖZDEMİR, N. (2013). “SOKÜM, Medya ve Yeni Teknolojiler”. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi*. (Ed.: Öcal Oğuz vd.), 51-63. Ankara: Grafiker.
- SAVAŞKAN, V. (2016). “Ortaöğretim Türk Edebiyatı Program ve Ders Kitaplarının Somut Olmayan Kültürel Miras Öğeleri Açısından İncelenmesi”. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 2, 1302-1323.
- SEVİLEN, M. (1990). *Karagöz*. İstanbul: MEB Yayınları.
- TAN, N. (2013). “UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Kavramı Çerçevesinde Nasreddin Hoca Fıkralarının Sürdürülebilirliği”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 36, 93-105.
- YILDIZ, T. (2023). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Kayıt Altına Alınması: Katımlı, Yaşayan Dijital Envanterler”. *RumeDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 36, 754-766.
- YÜCEL, İ. vd. (2018). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı 10 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.

İnternet Kaynakları

URL-1: “<https://www.unesco.org.tr/Pages/156/13/K%C3%BClt%C3%BCr>” (Erişim: 25.08.2024)